

Л. МОСЕНДЗ

ВІЧНИЙ КОРАБЕЛЬ

ВІЧНИЙ КОРАБЕЛЬ

Присячую
Аллі Б. Лисянській

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ

ВІЧНИЙ КОРАБЕЛЬ

(Лірична драма)

ПРАГА 1940.

Видавництво „КОЛОС“

Авторські права застережені.

Обгортка праці А. Лисянської.

Друковано 3000 примірників.

Друкарня Еміл Віхнер, Прага XVIII - 201.

Місце: м. Брюгге й Океан. Доба: кінець XVI віку, після замордовання Вільгельма Оранського, правителя свобідних Нідерляндів, прозваного Мовчазним (1533—1584).

*Попіл спалених
тисне мені в грудях!*

Уленшпігель.

Сц е н а I.

Покій середньовічного купецького дому в місті Брюгге. Ганс ван Лоос, купець, за столом. Кремезна постать волі роду.

Г а н с (*замислено над листом*):

Знов із-за тих далеких Піринеїв,
звідкіль до нас еспанський жовнір, піп
та хижі юрби чорних фарисеїв
по геретицький фляндрський сунуть
хліб, —

знова відтіль, старий бен-Леві пише,
голодних круків зграя піднеслась...

Ненавистю еспанське серце дише
на все, що хоче волі! Знов для нас
приходить іспиту грізна година,
вертають боротьби криваві дні!

Невже знова побачити мені
вогні авто-да-фе? Невже ж загине
вітчина в інквізіторським вогні?

І не мине її вогонь... руїна...

(замислюється).

Входить Кляас, Гансів син. Безобличність по-
слуху.

Клясас (бадьоро):

Прибіг у Брюгге післанець!
Привіз листа він до бурмістра!
Еспанці йдуть!... Кують кінець
для Фляндрії цілої й міста...
Нарада буде... Кличуть вас
на вечір в ратушу!...

Ганс: Я буду.

Клясас (піднесено):

Тепер самісінький є час
з кривавими зквитатись! Чудо,
як захопилось місто враз:
ховають крам, ховають гроші,
в склепах полиці чисті! Глас
від стін порожніх бє! Хороші
за те придбав де-хто мечі!...
Ні, підступись, кривавий пане!
Згориш як триння у печі!

Ганс (суворо):

Стривай, Клясасе! Чи ж не рано
почав радить? Хто ж поведе?
Нема Мовчазного!...

Клясас (байдуже): Ось горе!

Без нього теж гаразд буде!
Зіпхнем таки еспанців в море!

Ганс (докірливо): Їх сила!...

Клясас (здивовано): Батьку, та хіба

злякались ви тих голодранців?

Була уже така доба, —
перемагали ми еспанців!

І знов прийде!...

Ганс (суворо): Час інший був:

тоді був Мовчазний із нами.

Тепер немає. І загув
негоди вихор над ланами
просторів фляндерських...

К л я а с (стурбовано): Бог з вами!
Чого це духом впали ви?
Ми ж як один...

Г а н с (перебиваючи): Його не стало...
А де немає голови,
там рук, синашу мій, замало!

К л я а с (вперто):
Обійдемося! А сові
конвавій обскубемо крила!...
З нас кожен в жертву принесе
що схоче батьківщина мила!

Г а н с :
А місто знає?

К л я а с : Знає все!

Г а н с :
Вже зібралася збройна сила?

К л я а с (ніяково):
Поки... ще... ні.

Г а н с (докірливо): Отак! Поки...
Я ж знаю, що твориться в місті:
тепер весь Брюгге залюбки
могло б узять еспанців з двісті!
В шинках — натовп, в домівках — плач,
гуртки — чутки... і зрада може...
Чи так? Мовчиш тепер? А, бач!
Слова порожні не допоможуть!

К л я а с (розгублено):
Хіба ж не завше було так?
Було завжди це! Починали
ми все з безладдя. Але знак

як подали вожді — ставали
на мури всі!

Г а н с (перебиваючи): Це ти сказав
святую правду: із безладдя
усе наш нарід починав!
Й коли бувало, що діждав
кінця щасливого — знаряддам
ставав чужим! Лиш раз як слід
скінчились наші борикання:
скінчились сяєвом побід
і вільности досяг наш рід,
бо Мовчазний вів...

К л я а с (безжурно): Не останній
він був! Досить знайдеться їх
хоробрих, славних серед панства!...

Г а н с (гірко):
Знайдеться може, та з таких
що й досі носять знак еспанства,
кривавий знак еспанських слуг!
Вони перевертнями були
не раз, не двічі! Їх послуг
не обженешся! Тільки б вчуло
таке ось панство про біду, —
ліде лизать криваві руки...
Язик у них як на меду,
а ніж за пазухою! Круки
вони для нас, а не вожді!
Між ними жадного не знаю!...

К л я а с (розпачливо):
А друзі Мовчазного? Маю
їм теж не вірити? Тоді
кому вже вірити? Гадаю
вони вже чесні?

Г а н с : Та хіба
вождеві тільки чесність личить?
Хіба за чесністю юрба
підє лише? Хіба позичить
заради чесности вождів
вона для справи хоч фльорина?
І чи віддасть своїх синів
на смерть, на муки за вітчину?
Хіба в юрбі піддержить дух
вождева чесність в час зневіри?
Невдача — і для чесних слуг
вітчини гине й тинь довіря!
Так! Чесні слуги — більше ні —
всі наші славні патріоти!
Не їм зміцняти у борні
юрбу! В них вистарчить охоти
для боротьби. Та й тільки! Де ж
той вождь, який спроможе взяти
крім слави і безславя теж
на себе? Зможе подолати
невдячність мас, погрозу змов
при першій прояві невдачі?
Хто зможе починать все знов
і на однині не заплаче?
Хто з тих людей такої вдачі?
Був Мовчазний і одійшов!!!

К л я а с (непевно):
Чого ви бідкаєтесь, тату?
Невжеж у Фландрії нема
людини, щоб її обрати
вождем?

Г а н с (прудко): Ні бачу — все дарма
тобі казав я! Памятати

ти мусиш, що про тих вождів
 тобі оце я говорив,
 яких обрали би вождями
 і наказали їм робить,
 що забажається із нами,
 щоб нас од ворога звільнить!!!
 Г... справжній вождь — той не чекає,
 коли до нього всі прийдуть,
 права й обовязки дадуть...
 Він сам приходить... й забирає...
 А звідки? Він як гураган,
 що враз з усіх примчиться румбів!
 Його колиска — океан
 таємних сил... Левіатан
 з глибин невідомих... Ним був би
 той, хто вередливу юрбу
 не запитається про згоду,
 чи йти попереду йому...
 Він скаже тільки: «Я веду,
 бо вести я призначен зроду!
 Отара, вівці ви! Буду
 вам я показувать дорогу,
 вас пильнувать, як той пастух!
 Вас на одвічні перелоги
 водить! Та лиш-но вовчий дух
 ви розпічнете виявляти, —
 берлом залізним буду вас
 я пасти...» Так ось розмовляти
 повинен той, хто вождь! У нас
 таким був Мовчазний... І знову
 питаюся, вже котрий раз:
 де вождь?

К л я а с (збентежено):

Лячна це, батьку,
мова!

Що ж розпочати? Вихід де?
Невжеж на край наш наведе
Господь еспанську зграю кляту?
І під сокирою у ката
вітчини воля упаде?

Г а н с (похмуро): Я знаю?

К л я а с (розгублено): Треба міркувати...
глядіти помочі... всього...
Хіба ж немає вже спасіння?

Г а н с: Де ти шукатимеш його?

К л я а с (перелякано):
Невжеж кривавеє насіння
тут запанує?

Г а н с (переконуюче): Ні, цього
хай нам і в думці не здається!...

К л я а с: Та що ж робити?

Г а н с (розказуюче): Хай збереться
в далеку путь уся сімя!

К л я а с (здивовано):
Як в путь? Куди?

Г а н с: Все потім я
цілій родині нашій скажу.
Тепер лиши мене! Іди!
Хай на однині я розважу
усе, що радитиму там.

К л я а с: На зборах?

Г а н с (врочисто): В ратуші я буду
й яку спроможусь раду дам
всім нашим і міському люду... (пауза)
І може Бог ласкавий приведе
нову нам батьківщину оглядати,
і може сонце волі нам зійде,
якого ми ніколи вже не стратим!

Від меж нещасть, насильства і біди
в край обітований прийдемо...

К л я а с (розгублено): Де? ... Куди? ...

С ц е н а ІІ.

Саля нарад у Брюгськім ратуші. Бурмістр.
Облеслива запобігливість народного обранця

Б у р м і с т р (переконуюче):

Уже відома, мабуть, вам
та звістка, про яку казати
я мушу тут. Тепер подам
свої уваги. Памятати
повинні ви, яким був край,
коли ми боротьбу почали
і чим тепер він став. Був рай,
а в пекло обернувся! Мали
ми торг, до Дамму із усіх
країв землі пливли товари
а з ними повінь золотих,
фльоренів, дукачів, талярів...
Не було крови, ані сліз,
зростав достаток, Брюгге ріс...
Бо мав він гроші, міг платити,
за гроші вольности придбав...
Ми ж, як пусті, безкарні діти,
забагли кращого. Повстав
наш край. Ось маємо ми волю,
та що вона коштує нас!
Занапалили тиху долю,
а кращої — хай Панбіг дасть...
Чужі над нами панували
і багатіли в нас чужі?

Але добра всім вистарчало,
в боях не гинули мужі...
А де тепер така родина,
де б не загинув хто з рідні,
де не стояла б домовина,
де не були б батьки сумні?
Вже все ми стратили, чим Брюгге
пишався, чим стояв, міцнів,
занапали все... Та вдруге
не думаю, щоб захотів
хто з нас ще більшої руїни,
загуби всьому до кінця...
Я закінчив! Для рішенця
ми зібралися в цю хвилину...

1 - и й радник (поважність боягуза):

З бурмістром згоджуюся я!
Навіщо довго розмовляти!
Ось і порада вам моя:
наново боротьбу почати, —
занапастити унівець
життя й скарби! Цілій країні
прийде невблаганий кінець,
загине Брюгге у руїні!
Давайте ж вийдемо усі,
ціла міська словутня рада,
до військ еспанських. Хліб і сіль
їм понесемо...

2 - и й радник (палкість натхнення):

Гей! Це зрада!

Так говорить не сміш ти!

1 - и й радник :

Ні, зрадник той, хто хоче бою,
та проти списів радить йти

без зброї, з голою рукою.
 Загине він . . . Один би — хай!
 Але за нього месть ворожу
 перетерпіти мусить край,
 а край змагатися не може
 надалі. Сили, що у нас
 були, вже вичерпані. Треба
 грошей нам. Де їх взять нараз,
 коли немає торгу? З неба
 не упадуть! А молодь де?
 Загинули найкращі люди,
 народу цвіт! Хто ж знов піде?
 В еспанців сили ще прибуде,
 жорстокости прибуде в них,
 і, як знесилені до краю,
 ми впадем до ворожих ніг
 в покорі, в байдужім одчаю, —
 в яке захоче нас ярмо
 в таке впряжé наїздник лютий,
 найтяжчу накладе покуту . . .
 Один є вихід: почнемо
 знова стару, забуту нуту!
 Спокійно, споро працювать,
 збирати сили і міцніти . . .
 Бо краще для вітччини жити,
 ніж для вітччини умирать . . .
 А наші мрії здійснять діти . . .

2 - и й радник (палко):

Нащадки, діти, кажеш ти!
 А чом же ти такої гадки,
 що міць чужинчої пяти
 спроможуть знищити нащадки,
 якщо не вчили їх іти
 батьки до ясної мети?

З дитинства звикнувши згинать
покiрно спину перед паном,
чи ж прийде в думку їм повстать?
Навіщо Бога прогнівлять,
коли й під паном не погано!
Ти може скажеш: дух батьків
ніколи в дітях не загине.
Перетриває ряд віків
і лютим местником полине
у повні сили, не як ми,
на звук бойової сурми?
А хто ж дітей переконає,
що вільність вища над усе?
І хто їм приклад принесе?
Мечами спомину розкрає
слухняність рабську, як самі
ми скоримося для спокою
і шию схилимо в ярмі?
За що вони підуть до бою?
Скоритися? Ніколи! Ні!
Яка ж облудна це порада!
Так зрадники лише одні
казати можуть! Що їм зрада?
Для них дорожчі калитки,
крамниці їхні та товари,
тепленьких запічків кутки,
в шинках пияцької гуртки, —
що їм майбутнього примара?
Вони ще і вітять будуть
жахливих костровищ принади,
що нам з собою принесуть
кати святої Германдади!
За кістку з панського стола,
за кут в еспанському подвіррі

зрадничча зграя віддала б
будучину вітчизни, віру
у вільне місце на землі,
в ясну прийдешности заграву,
в усе, що на життєвім тлі
здійснити прагнем: силу, славу,
потужність праці, взлети мрій
і мудрість і натхненність чину...
Чи ж віра ця без сліду згине
в покорі рабській, без надій?
Як так — душа загине з нею,
душа народу могого,
і стане труп живий з нього
прокляттям Божим над землею!!!
Ось я казатиму ізнов:
змагатись за святую справу,
віддати за неї піт і кров!
Еспанцям — месть, своїм — любов...
й перемогти!...

Г о л о с и : Навіщо слава?

Досить вже слави мали ми!
Життя дорожче!...

Та ж людьми
повинні бути — не звіриною,
якій байдуже, — було б їй
лише нажертися!...

До бою
тобі кричати легко! Мій
загинув син...

Він сам з старою
той не піде!...

Б у р м і с т р : Я до спокою
вас закликаю! Має нам
важливу раду дати ван-Лоос.

Ганс (врочисто):

Словутня радо! Я свій голос
за справу дружности віддам.
Сваритись зараз не годиться,
а тут довелось чуть мені,
як злоба межи нас ятриться,
докори на одних одні
кидають з запалом і жовчу,
і не братерську згоду, — вовчу
плекають у сварок вогні!

Згадалися мені при цьому
віддавна знані всім слова:
«Загибель тій країні й дому,
яка розділиться сама
на себе!» (підносить голос) Відчуваю я:

знова

іде для міста нашого й вітчини
грізного іспиту страшна пора!
Ви чуєте? Гремить архангельська сурма!
Загинемо, загинем!... Домовини
довкола бачу!... Каменю гора
на місці Брюгге!.. Жах мене пройма!..
Від ратушу, в яким рядом віків
збирались покоління на поради,
не залишилось навіть і стовпів!..
У попелі собор... Ганзейські славні

склади...

Де ринок? ... Чом не дзвонять на межі
славетні повнозвучнії куранти?
Все сплюндрували вояки чужі,
ляндскнехти та еспанські драбанти!
І комишем заростає наш Дамм!.. (стиха)
І фляндерські вовки жирують там!..
(павза).

Г о л о с и :

Досить! Досить вже! Замовчи!
Не каркай вороне!

Він каже
святую правду! Все поляже,
якщо змагатись...

Не кричи
і не лякай! Таж ми не трупи!
Ще можем місто боронить!
До цього й Панбіг не допустить!
За Брюгге Фляндрія стоїть!

Г а н с (твердо):

Перекричати вам мене
не тяжко! Тільки не покину
своє твердить я: не мине
від боротьби загибель...

Г о л о с и :

Згинем,
якщо не скоримось!
Геть з ним!

Г а н с (спокійно):

Ви помиляєтесь! Зовсім
не кличу я в ярмо еспанське,
але... не кличу й до борні!
Бо занепала сила фляндрська
та ще й лишились ми одні!
Звели Мовчазного в могилу,
а без нього ми всі безсилі,
ми всі розбиті на гуртки!
Ми розпорошені!.. Такі
були ми вже перед віками
й такими лишимось! Один
спасіння путь є перед нами:
лишити Брюгге! За морями

шукати місця знов для стін
Нового Брюгге! Нам надії
творить лишилося новії,
нове життя...

Г о л о с и : Здурів старий!
На старість з глузду зіхав!
Мрій
набравсь дитячих! Рідна стріха
під старість вже йому бридка!
Шукати іншої!..

Потіха
мала з таких порад!

Коли
одна нога стоїть в могилі
вже пізно починать!..

Г а н с (суворо): Життя
ніколи не старіє! Що є в силі, —
шукає все, завжди нових шляхів!
І все одно чи шерэг нових днів
почне юнак чи дід! А ви в цю хвилию
ви таємницю маєте почуть,
що довго я беріг: я знаю путь
в далекий край пресбитера Йоганна...
(пава).

Мов подув вітру глибоке зітхання пролітає са-
лею. Потім — напружена тиша.

Г а н с (широ):
О, любі друзі! Було віддавна
відомо предкам нашим: за морями,
що їх славетній переплив де-Гама,
лежить країна дивная одна.
Облога в ній без хмарки, чарівна
все сяє сонцем. На ланах родючих

згинається під тягарем зерна
 до року тричі повновісний колос.
 На вітах, без перестанку цвітучих,
 юнацтва вічного висять плоди...
 Як райський спів, звучить пташиний
 ГОЛОС...

Над плесами кришталльної води
 лежать щасливі там міста і села...
 Ніколи край той не зазнав війни,
 лише благословенні миру дні
 його вкривають, як одвічна стеля...
 Бо ним керує богоданий пан,
 священник-князь пресбитер Йоганн.
 Він справедливим берлом опікає
 людей племен усіх і вір усіх.
 Там білий жовтого не утиска,
 там з чорного й поглузувати гріх!
 Там кожен сміє бути своєї віри:
 католик, лютер, жид чи гугенот,
 чи навіть турок... Кожен без турбот...
 Там всі брати, не так як тут — всі звірі,
 де кожен би горлянку перегриз
 другому, що інакше хвалить Бога...
 Там тільки досягнуть можливо змогу,
 щоб не бродив з нас кожен морем сліз,
 але життя в любови й згоді ніс...
 Мені відома в землю ту дорога!

Г о л о с :

Чому її ти в тайности тримав?
 Чому раніш не об'явив це місту?

Г а н с :

Прапрадід мій колись в той край попав,
 все роздивився, розглядив все чисто.

Йоганн-пресбитер сам його прийняв
і наказав: «В глибокій таємниці
заховуй шлях до моїх володінь...
Із роду в рід для дальших поколінь
передавай! Щоб міг він об'явиться,
як прийде Фляндрії останній час...
Тоді прийму до краю свого вас...»
Од батька я в останню хвилину
його життя прийняв цей заповіт,
як він прийняв од діда. Думав — сину
переїде він. Але прийдешніх бід
не витримає наша батьківщина!
Не смію в таємниці вже тримать!
Прийшла пора! Почнемо приправлять
у путь майно, родини! Галести
вантажити почнем! Я поведу
в дорогу вас...

Г о л о с и (зворушено): Благословенний ти
повіки будь, що цю дорогу
спасіння нам тепер відкрив
і розігнав страшну тривогу
за край і близьких...

Ясних днів
свободи, радости, спокою
ми всі нарешті досягнем,
й, твоєю ведені рукою,
нову вітчину ми знайдем!
Тепер лише справдяться мрії,
що хвилювали нас віки
про край свободи...

Юнаки
туди хай їдуть, а старії
зістануть вдома...

Та хіба

отак без опору покинуть
 годиться нам родинний край!
 Невже ляка нас боротьба?
 Ні, ми не сміємо загинуть! ..
 Це кличе, Лоосе, одчай
 тебе, щоб залишить вітчину!
 Ніколи не погоджусь! Згину,
 а не покину ці місця!
 Їх наші предки освятили! ..
 О, як же радісна оця
 нам вістка! Те, за чим тужили
 діди ще наші — ми будем
 як вільні люди зустрічати!
 Будемо волю всі вітати! ..
 Усі, хутчій, туди пливем!
 В країну без попів, еспанців,
 без бідних, хорих, багачів! ..

Г а н с (радісно):

О, любі друзі! Я уранці
 усіх вас, як своїх братів,
 знов привітаю тут у згоді
 збиратися в далеку путь... (врочисто):
 За нами, бачу, тисячі ідуть!
 Приймає всіх Йоганнова держава!
 Виростає нового Брюгге слава
 на тих благословенних берегах!
 Покинемо ж усякий зайвий страх,
 покиньмо жаль, і сльози, і тривогу!
 Хай не турбує й сумніву нас тінь!
 Господь нам показав свою дорогу
 до правди, волі, до життя...

З б о р и:

А м і н ь!

Сц е н а ІІІ.

Покій у ван Лоосовім домі. Ціла родина в зборі.

Трагічна причаєність великого рішення.

Г а н с (до Кляаса): Вже знають вістку?

К л я а с : Знають всі!

Г а н с : Чи розпочаті, жінко, збори?

К а т е р и н а (Гансова дружина. Совість роду):

Ти наказав! . . .

Г а н с : Чека нас море!

Нам будуть судна за доми

на довший час . . .

К а т е р и н а : Мій дім у Брюгге!

Г а н с (здивовано): Що ти сказала? Що

К а т е р и н а (спокійно): У друге

тобі це скажу! Ви самі

робіть, як хочете! Це місто

я не залишу! Тут умру!

Тут кожен камінь повен змісту

для мене! В землю тут сиру

я двох синів своїх поклала

і доньок двох. Я тут батьків

свого роду поховала!

А де ж твої лежать діди?

Де їх останній відпочинок?

Як хочеш! . . . Ти собі іди! . . .

Та це ганебний буде вчинок

лишить край батьківських могил . . .

Яж поруч них лежати буду,

ждучи на день страшного суду . . .

Покинуть їх не маю сил! . . .

Г а н с (суворо):

Кому противишся? Мені?

Кому ти послух обіцяла?

К а т е р и н а (твердо):

За послух вільність не продала!

І знов тобі повторю: ні!

Г а н с:

Підеш!

К а т е р и н а (сумно):

Не можу йти за вами,

але на путь благословлю

і щиро Богу помолюсь,

щоб дав вам щастя за морями...

Г а н с (грізно):

Стара!.. Підеш!..

К а т е р и н а (гірко):

О, Гансе! Ти

шматуєш серце! Та швидкою

хоч думкою перелети

ту путь, що ми пройшли з тобою

під дахом цим. Летять стрілою

літа! Нема їм вороття!

Та бистрим спомином вертаю

я в той благословенний час,

коли заповнилось до краю

любовю серце наше!.. Нас

вінчали он у тім соборі!

Пів віку радості і горя

цей стародавній бачив дім!

Дітей ми виховали в нім!

Роботу, одпочинок, втому,

пісні весільні, тужний спів...

Всю повноту подружніх днів —

усе зазнала я у ньому!..

Тут виріс і міцнів мій рід,

тут кожна річ — душі частина,

мій мозок, серце, кров і піт...

На всім думок і праці слід...

Не хочу іншої вітчини!.. (павза).

Г а н с (твердо):

Ти так! Ну, добре ж! Ми одні
без тебе підемо в дорогу!
Даремно сієш ти тривогу!
Збірайтесь діти!..

М а р т а (Гансова донька. Майбутність весни):

І мені
дозволь лишитись в Брюгге, тату!

Г а н с (грізно):

Як смієш! Слухатись й мовчати
повинна! Ти — донька мені!

М а р т а (твердо):

Послухатись не можу я,
бо Ян мій лишиться у Брюгге,
щоб боронити місто й край!
Мене ти, батьку, не карай!
Де наречений мій — там другий
для мене дім... .

Г а н с :

Не чоловік
тобі він!..

М а р т а (палко):

Батьку! Це байдуже!
Ми присяглися, що повік
не кинем Фляндію! Подружжя
не буде з нас, поки ще кружить
над фляндрським полем чорний крук
еспанської біди й неволі!
Не пустить доти з своїх рук
мій Ян караючої зброї,
аж ми досягнемо свого!..
Нас кличе Фляндрія до чину!
А впаде Ян — я за нього!
Я стану — фляндерська дівчина!
Ми не одні! Нас тисячі!

Нам імя — молодість, натхнення!
 Ми маєм плуги і мечі!
 А фляндрські нас ведуть знамена!

Г а н с (похмуро):

Лиши, не треба... замовчи...
 Хтож з вас... ще одійде від мене?

М и х а е л ь (Гансів син. Геній юнацтва. Дзвінко):

З тобою я теж не піду
 в далеку ту країну!
 Буде це смертельна кривда,
 як друзів своїх покину!

Г а н с (здивовано): Яких же ти маєш друзів?

М и х а е л ь (палко): О, батьку! Вони довкола!

Це — вільний вітер, що в тузі
 співає над фляндерським полем!
 Це — хмари над краєм пишні,
 це — хвилі, що шумлять з моря,
 це — наших рибалок пісні,
 це — дзвони брюгських соборів!..

І колос й останні зела,
 день млистій і тіні гострі,
 це — Брюгге... міста і села...
 ввесь край наш... ввесь фляндерський
 простір!

Ось — друзі! З них кожен кличе
 усіх забитих устами...

І сліпить і сяє ввічі
 еспанських кострищ вогнями!..

Лишить їх — хіба не зрада?

Забуть їх — хіба не злочин?

Навіщо ж ми маєм шпади?

і мязи і меткі очі!...

Ганс (*переконуюче*):

Натхнення твоє потрібне,
нову будувать вітчину...

Михаель: Ні, батьку мій! Ми не здібні

Покинути цю країну!

Бо серце наше не зможе
стару на нову міняти:
ти ж дав нам, єдиний Боже,
навіки єдину мати!

Не можемо мать нової,
бо Фляндрія з нами вічно!
В руках наших сяє зброя,
а в серці — вірности свічі!

Ганс (*здивовано*): За кого це ти говориш?

За кого ці присяги, хлопче?

Махаель: За тих, що усе поборять:

за Молодість кажу, отче!

За тих, що склали присягу:

Ми, вірне фляндерське брацтво,
всю віру свою й відвагу,

ввесь запал свого юнацтва

дамо за Фландрії долю!

Еспанського знищимо ката!

Хай буде це наша воля:

Загинуть або здолати!

О, Фляндрія вільна буде!

Я в це непохитно вірю!

Таж з нами не тільки люди!

Та ж з нами стихія, звірі!...

Бо холод зимових ночей

застудить тіло еспанське,

їм ворон виклює очі,

вовки їх розмечуть фляндерські!...

І вимете вітер моря
 й сліди їх з нашого краю!...
 Ось я за кого говорю!
 Ось за кого присягаю!

Ганс (гірко): О, нерозважний юначе!
 Загинеш в знищення вирі!...

Михаель: Ні, батьку! Ти знаєш: плаче,
 той тільки, хто стратить віру!...
 Ту віру, що руха скелі,
 що зводить вогонь із неба,
 що воду дає в пустелі...
 Ми ж віримо так!... Не треба
 вітчизни для нас нової!
 Фляндірю жде перемога!
 Для неї... ми навіть готові
 як Яків здолати й Бога.!!! (пауза)

Ганс (стомлено):
 Так. Правда. Не бувала ніколи пророком
 людина у своїй вітчизні!.. З давних давен
 я знаю істину оцю! Та так глибоко
 ніколи не відчув її. Хоч будь ти славен
 на світі цілому, але... найбільший ворог
 людині ближній його... (пауза)
(твердо): Ні, геть утому!
 Геть жалю й суму безнадійний морок!
 Хто хоче — йде! Хто хоче — тут зістане!
 Чекає край пресбитера Йоганна!...
 (виходить).

Сцена IV.

Океан. Каюта на галеоті. За столом над мапою
 Ганс ван Лоос. Кляс стоїть.

К л я а с (нерішучо):

Щодня негода, дощ і шквал,
з того часу, як вийшли з Дамму.
Розпорошив бвохливий вал
всю флоту! Не лишив з нами
ані один вже галеот...
Даремно обрїй оглядаю...
Морці похмурі... всі за борт
глядають... Землі усі чекають!..

Г а н с (непевно):

Ще почекати мусять кілька днів!

К л я а с: Ні! Мушу все сказати! Тату,
немає змоги ще чекати!
Морці загрожують...

Г а н с (перебиваючи):

Я вів

з собою тих, що вибрались у путь
без примусу, по власній добрій волі!
Вони запряглися, що будуть
мене у всьому слухатись!

К л я а с:

Ніколи,

всі кажуть, не була плавба
така важка і довга... Отче,
чи ми з шляху не збились?...

Г а н с (повільно):

Ночі

і дні були бурхливі... І хіба
буває легкою морська дорога?
Хіба не є зрадливим океан?
Іди! Утихомир морців! Тривогу
їм розжени! Розвіється туман,
прийде погода, і в щасливім порті
всі зберемось і кинем якорі!
Іди! (Кляас виходить).

(тривожно) Хвилюються... Уже на борті непослух!... Почекаю до зорі полярної і знову перевірю обчислення. Не йму зовсім я віри, Щоб помилився був тоді прадід!... Або щоб я не міг ізнову шляху знайти по мапі цій... (павза)

Та тільки страху не підпадать! Ще треба раз, як слід, передивитись... (схиляється над мапою)

Боже... помилився я... ціркуль ось... (міряє)

та ні, не відхилився зі шляху цього галеота хід!!!

Хіба ж був... неправдивим заповіт?...

Встає й випростується. Так стоїть великий, сивий, з палаючими очима, немов напружено вслухається в звуки жіночого й мужеського голосу, що лунають з палуби.

Жі н. г о л о с :

Глянь! Там у просторі маячать вітрила!

М у ж. г о л о с :

Ні! То лише хмарок білосніжні крила!
То не кораблі!

Жі н. г о л о с :

Глянь же! Он на щоглі рідний прапор має!

М у ж. г о л о с :

Ні! То промінь сонця «прощавай» кидає од ланів землі!

Жі н. г о л о с :

Хай одні! Тим більша наша слава буде, як земель далеких запізнаєм чуда тільки ми одні!

Муж. голос:

Океан жадібний привітає радо
нас в зелених хвилях водяного саду,
в темній глибині!

Хоч ридай, хоч смійся — буде так, та й
годі!

Жін. голос:

Ще ніхто не плакав у моєму роді!
Я ж забула й сміх!
Нам одно лишилось: починать наново!
Ні, не згинем! Створим ми вітчину знову
на полях нових!...

Муж. голос:

А вогкі безодні нас поглинуть всіх!...

Ганс (потиху): О, Боже, Боже! Ти єдиний

лишивсь опорою мені!

Там — відцвралася родина,
тут — в безбережній далині
розпорошилась наша фльота...

У шляху свого галеота
я... сумніваюся... О, ні!

Я вірю, мій єдиний Боже,
що Ти нам, вигнанцям, допомоєш!

В обіцяний приведеш край...

Своїм письмом святим Ти дай
мені знамення... (розгортає Біблію й
читає):

«Сказав Господь ученикам своїм:
є неможливо, щоб спокуса в світі
не обявилися! Та горе тим,
через кого прийде! Йому втопитись
вже краще з каменем млиновим в морі» ..
(перериває)

Невже це присуд, Боже, твій?
 За-що? за-що? Хіба до злого
 кого навів? Од навісного
 від люти ворога хотів
 охоронити я вітчину,
 щоб у нерівній не загинув
 борні мій край... Один був шлях
 в святу Йоганнову державу,
 де з Твоїм імям на устах,
 ввійдемо в царства Твого славу...
 Невжеж це присудом суворі
 письма Твого слова ясні?
 О, дай же відповідь мені!
 Душа моя до смерти хора!

(схиляє голову).

Від дверей у сяєві світла прямують, взявшись за
 руки, постаті Марти й Михаеля, та зупиняються
 перед Гансом.

Ганс *(радісно):*

Ви? Марто! Михаель! Кохані! *(злякано)*
 Це тільки сон! Це не вони!

Дівоча постать:

Я залишила Марту з Яном
 На гребні Брюгської стіни.
 Там полягли вони обоє,
 любов віддавши за любов...
 І повінчала їх у бою
 пекучих ран гаряча кров...
 Та це були останні жертви,
 остання відданости путь!!!
 Ніколи вже, о Гансе, мертві
 на стінах Брюгге не впадуть!

Юнакова постаць:

А я лишив Михаеля
на просторі фляндерських піль...
Високо — зоряна стеля,
довкола — безбережність миль...
Вклав молодечу потугу
він в присяги й віри слова...
І вільної Фляндрії вітер над другом
у вільному леті мчить виднокругом
й Те Деум свободи співа!...

(пауза)

Ганс (ледь чутно):

Так це для мого сподівання міра...

Дівоча постаць:

О, був шляхетний Твій одчай,
що подвигнув тебе із виру
нещастя вітчизни! Мав ти віру
в чужий благословенний край,
та в свій згубив! Тяжким закляттям
на місто сумнів твій впаде!
Бо Брюгге ввік стоять буде,
юнацьким звільнене завзяттям.
У непорушности, незмінне
усі спокуси плідних змін
перетриває це каміння
оплаканих тобою стін!
Повік не знищить час ні ворог
нічого в нім, щоб вірив ти:
повиті у закляття морок
роки над ним будуть плисти!...
Не зможе Брюгге жить; ні вмерти,
спокоєм сповнене ущерть!
О, Гансе! Гірша ще від смерти
в нім запанує Брюгська смерть!*)

Ганс (покірно): О, присуде Божий, станься!
 Прийми ж мене, океане!...

Юнакова постать:

Ні, ти не загинеш, Гансе,
 в сивім завої туману!

Смерть бо — це пристань спокою,
 якого бажав вітчині!...

За це — іде за тобою
 присуд життя: ти від нині
 блукатимеш в просторах моря
 цим галеотом без впину,
 щоб міг збагнути суворі
 закони Вічного Чину!...

Ти миру, правди і Волі
 хотів в далині шукати, —
 ні, чином на власній долі
 ти мусів їх здобувати!

До щастя в землі Йоганна
 не Фляндрію було вести!

Те щастя мав ти змаганням
 на фляндерський простір принести!...

За сумнів, безсилий здолати,
 за страх боротьби і жертви, —
 з своїм кораблем заклятим
 не зможеш ні жить ні вмерти!

У змінах землі і неба
 ти будеш вікам осторога:
 за правду одвічну треба
 змагатися навіть з Богом!...

Постаті починають бліднути, розпливаються, да-
 лечінь поволі поглинає їх. Все тихіше звучать їхні
 голоси:

І тільки як в часу безмежнім просторі

завершиться вільної Фляндрії доля,
як наші натхнення в чин перетворить
нашого краю віра і воля,
коли вже в останнє всі сущії річі
наслідок скличе архангел сурмою, —
тоді лише, Гансе, вигнанче довічний,
зіллешся із нами в одвічному Спокою!...

Голосів уже не чути. Впявши перед себе зір, непорушним залишається Ганс ван Лоос. Оточення яснішає, стає прозорішим, мов зникає з нього матерія, залишаючи тільки обриси річей... І привид Літуна-Голендерця, примара Вічного Корабля морів, починає свій рейс по океані часу...

Братислава 1933.

*) Bruges la Mort — Вираз, що характеризує музеальну непорушність. Походить від стану, в якому знаходиться це місто.

Накладом видавництва
„Колос“ в Празі.

Друковано
3000 примірників

Обгортка праці
А. Лисянської

В-во „Колос“
адреса:
Іван Роман,
Прага XVIII.
Болеславова 141